

УДК 378.147:811.111

**ОРГАНІЗАЦІЯ
ПОЗААУДИТОРНОЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ З ОВОЛОДІННЯ
АНГЛОМОВНОЮ КОМПЕТЕНТНІСТЮ
В ДІАЛОГІЧНОМУ МОВЛЕННІ**

Задорожна І.П., докт. пед. наук (Тернопіль)

У статті запропоновано методику організації самостійної роботи майбутніх учителів з оволодіння англомовною комунікативною компетентністю в діалогічному мовленні, розроблено типологію вправ для навчання діалогів, обґрунтовано методику організації самостійної роботи з оволодіння діалогічним мовленням на основі художніх фільмів; визначено особливості організації самостійної роботи майбутніх учителів з оволодіння компетентністю в діалогічному мовленні у різні роки навчання.

Ключові слова: вправа, діалогічне мовлення, майбутні вчителі, особливості організації, самостійна робота.

Задорожная И.П. Организации внеаудиторной самостоятельной работы будущих учителей по овладению англоязычной коммуникативной компетентностью в диалогической речи. В статье предложена методика организации самостоятельной работы будущих учителей по овладению англоязычной коммуникативной компетентностью в диалогической речи, разработана типология упражнений для обучения диалогов, обоснована методика организации самостоятельной работы по овладению диалогической речью с использованием художественных фильмов, определены особенности организации самостоятельной работы будущих учителей по овладению компетентностью в диалогической речи в разные годы обучения.

Ключевые слова: будущие учителя, диалогическая речь, особенности организации, самостоятельная работа, упражнение.

Zadorozhna I. P. The Organization of Future English Language Teachers' Autonomous Learning on Acquiring Dialogue Competence. The methodology of organization future English language teachers' autonomous learning on acquiring dialogue competence has been suggested; the typology of exercises for teaching dialogues has been worked out; the methodology of autonomous learning on acquiring dialogue competence on the basis of feature films has been grounded; the peculiarities of future English language teachers' autonomous learning on acquiring dialogue competence on different levels have been defined in the article.

Key words: autonomous learning, dialogue competence, exercise, future teachers, peculiarities of organization.

В умовах розширення міжнародних контактів все більшої ваги набуває вміння спілкуватися іноземною (а особливо англійською) мовою. Значна відповідальність при цьому покладається на вчителів іноземних мов, які повинні забезпечити взаємопов'язаний комунікативний і соціокультурний розвиток учнів засобами іноземної мови для підготовки їх до міжкультурного спілкування у різноманітних сферах життєдіяльності [3]. Для реалізації поставлених завдань необхідно забезпечити підготовку спеціалістів у галузі іноземної мови, які характеризуються не лише високим рівнем сформованості іншомовної комунікативної компетентності, а й прагненням постійно її вдосконалювати в процесі самоосвіти.

На сучасному етапі існує низка досліджень, присвячених різним аспектам навчання діалогічного мовлення (ДМ) студентів мовних спеціальностей. Зокрема, обґрунтовано методику навчання ДМ

студентів першого курсу [7], ідіоматичності ДМ на старших курсах [4]; навчання говоріння засобами драматизації [5]; використання звукозапису в аудиторній роботі студентів старших курсів [8], автентичних завдань на початковому етапі [10], спілкування у навчально-мовленнєвих ситуаціях із країнознавчою спрямованістю студентів другого курсу [1], матеріалів засобів масової інформації [11], відеофонограми у навчанні ДМ [9]. Однак питання розвитку вмій ДМ у позааудиторній самостійній роботі (СР) залишається невивченим у зв'язку з певними труднощами її організації, зумовленими особливостями ДМ як форми мовлення, за якої відбувається безпосередній обмін висловлюваннями між двома чи кількома особами [14: 72-73]. Іншими словами, ДМ передбачає усне спілкування двох чи більше учасників, що доречно здійснювати на аудиторних заняттях за участі викладача. Однак сказане не означає нехтування ДМ у СР студентів, а потребує врахування його особливостей для раціонального обґрунтування можливостей СР в оволодінні ДМ.

Мета статті – обґрунтувати методикку організації позааудиторної самостійної роботи майбутніх учителів з оволодіння англомовною компетентністю в діалогічному мовленні.

Формування компетентності в ДМ у ВНЗ починається власне з оволодіння різними видами діалогічних єдностей. Ми повністю погоджуємося із думкою О.Б. Тарнопольського, що реплікування повинно швидко перейти на рівень міні-діалогів студентів, де можливі кілька реплік одного із співрозмовників. Як у реплікуванні, так і в міні-діалогах відпрацьовують різні, але відокремлені одна від одної функції [13: 30] (наприклад, функцію розпитування, отримання більшої інформації, уточнення тощо).

Ми вважаємо, що акцент у *навчанні реплікування та складання міні-діалогів* слід робити на аудиторних заняттях, у тому числі (якщо є така можливість) у спеціально обладнаних лабораторіях [8], оскільки оволодіння окремими комунікативними функціями доцільно здійснювати під керівництвом викладача. На користь зазначеного свідчить і той факт, що вправи на реплікування та складання міні-діалогів мають велике значення на молодших курсах, коли студенти характеризуються низьким рівнем самостійності й потребують більшого управління та контролю з боку викладача. Однак сказане

не заперечує можливості самостійного *опрацювання студентами міні-діалогів* відповідно до запропонованих викладачем ситуацій [13: 37] на основі поданих зразків, опор тощо, які одночасно можуть слугувати ключами для самоконтролю.

Починаючи з I курсу, під час СР потрібно *опрацьовувати власне діалоги зі штучно створеними та природними опорами*. Студенти можуть попередньо готувати діалоги, а також подекуди практикувати невідготовлені діалоги із записом на плівку і подальшим аналізом / самоаналізом. На III і IV курсах у вправах з розвитку ДМ студентів повинні використовуватися лише природні опори. Поступово завдання для СР набувають все більш творчого характеру. Вправи для навчання власне діалогів є *умовно-комунікативні, комунікативні; рецептивно-репродуктивні, рецептивно-продуктивні; з частковим, мінімальним керуванням; з рольовим ігровим компонентом; із природними опорами, без опор; парні, групові*. Це вправи на:

- відтворення прочитаного / прослуханого монологічного тексту в діалогічній формі;
- розширення прослуханого / прочитаного діалогу;
- репродукцію діалогу з різними відтінками;
- відтворення діалогу в іншому стилі;
- обговорення проблеми / тексту / фільму тощо;
- обговорення подій, порівняння їх із власним досвідом;
- обговорення ситуації.

Наведемо приклад.

Приклад.

Мета: розвивати вміння ДМ без опори, реалізуючи комунікативну функцію запрошення (прийняття / відхилення), використовуючи типові мовленнєві формули.

Завдання: Using the information about cultural events in your town (you may find it in the Internet) discuss with your friend where you could go today after the classes and/or on the weekend.

Характеристика вправи: комунікативна, рецептивно-продуктивна, з мінімальним керуванням, з рольовим ігровим компонентом, із природною опорою, парна.

Необхідно з'ясувати *основні види опор* у СР з оволодіння ДМ. Однією з основних опор є текст, який “несе соціокультурне, когнітивне,

інформаційне та психологічне навантаження” [2: 42]. Усний чи письмовий текст може бути джерелом різних ситуацій, у тому числі з крайнознавчою спрямованістю, зразком діалогів різного типу, кліше, невербальних та вербальних засобів спілкування – лексичних, граматичних, фонетичних.

Ефективною опорою у СР з оволодіння ДМ є відеофонограма, зокрема, художній фільм, який може представляти компоненти аудіо-та відеорядів у нескінченному числі комбінацій [9: 44]; забезпечувати демонстрацію невербальних засобів спілкування. Останні визначають як сукупність дій, вчинків, що передаються за допомогою жестів, міміки, пози, погляду, манери триматися, рухів [12: 11; 14: 174].

Потрібно заохочувати студентів під час самостійного перегляду фільму виділяти невербальні засоби спілкування, особливо жести, оскільки найбільша кількість культурноспецифічних знаків характерна саме для жестів, значення яких відповідають пропозитивному рівню мовних знаків. Некоректне використання лакунарних та омонімічних жестів розглядається як образливе і спричиняє згортання комунікативної діяльності партнера [6: 218].

Існує думка, що навчання мови не повинно ставити за мету навчити студентів діяти так, як діє носій мови, але необхідно навчити його розуміти, що має на увазі носій мови, коли говорить, що вчинив так чи інакше, розуміти, яку інформацію дає носій мови тими чи іншими діями [8: 90]. Тому ми погоджуємося із думкою Л.В. Калініної [8: 91], що жести потрібно засвоювати в основному рецептивно. Водночас вважаємо необхідним оволодіння основними засобами невербальної комунікації для успішної міжкультурної взаємодії з метою уникнення некоректного вживання невербальних засобів.

СР з оволодіння ДМ на основі художніх фільмів доцільно організовувати поетапно. *Перший етап* є підготовчим і спрямований на формування вмінь репродуктивного, репродуктивно-продуктивного ДМ, обмеженого в часі. На першому етапі використовуються *умовно-комунікативні, комунікативні; рецептивно-репродуктивні, рецептивно-репродуктивно-продуктивні вправи; з повним, частковим керуванням; з рольовим ігровим компонентом; з опорою на аудіо-, відеоряд; індивідуальні, парні*. Це вправи на:

- репродукцію окремих реплік діалогу (студент виконує роль однієї з дійових осіб фільму, при цьому на репліку свого “співрозмовника”

при увімкненому аудіоряді він відповідає власною реплікою (при вимкненому аудіоряді);

- репродукцію діалогу після його перегляду (репродукція відбувається із переглядом фрагменту з вимкненим чи притишеним звуком);

- репродукцію діалогу після його перегляду з елементами адаптації мови героя до слухача з нижчим рівнем володіння мовою.

Зазначимо, що підготовчий етап (принаймні на молодших курсах) доцільно практикувати в лабораторії чи комп'ютерному класі, спочатку під керівництвом викладача для ознайомлення студентів з методикою роботи з відеофонограмою. На подальших курсах такі завдання можна виконувати вдома.

Наведемо приклади вправ до фільму “Stepmom” (“Мачуха”) [15].

Приклад 1.

Мета: формувати вміння репродуктивного ДМ, обмеженого в часі.

Інструкція: You are a film-director and you have to demonstrate the actor how to play the role of Luke. Act as Luke in conversation.

Luke: What a great surpris ...

Isabel: Hold your applause. We're not having fun, here. And from her face. She means every word.

Luke: Is Jack okay? Just what she wants to hear.

Isabel: Oh yeh, she was cracking me up. Dishing details of her sordid little divorce.

Luke: And you freaked. A little. Hey...

Isabel: Just like to make sure. That your past. And my future. Are real different.

Luke: Well, they will be.

Isabel: Imagine my relief. So what's for dinner?

При цьому аудіоряд увімкнений, коли говорить Ізабель, коли ж настає черга слів Люка, які озвучує студент, аудіоряд притишений чи вимкнений.

Характеристика вправи: умовно-комунікативна; рецептивно-репродуктивна; з повним керуванням; з рольовим ігровим компонентом; з опорою на аудіо- і відеоряд; індивідуальна.

Другий етап – **етап продуктивного ДМ**. На цьому етапі виконуються *умовно-комунікативні, комунікативні; рецептивно-продуктивні; з частковим, мінімальним керуванням; без рольового*

ігрового компонента, з рольовим ігровим компонентом; з опорою на відеоряд; індивідуальні, парні, групові вправи на:

- коментування реплік головних героїв (при цьому студент прослуховує репліку героя, потім аудіоряд вимикається і студент висловлює власну точку зору, “беручи участь” у діалозі героїв і виконуючи роль самого себе);

- обговорення поведінки дійової особи в певній ситуації;
- міркування щодо інших можливостей розвитку сюжету;
- аналіз проблематики фільму;
- аналіз гри акторів.

Приклад 2.

Мета: формувати вміння продуктивного ДМ, обмеженого в часі.

Завдання: Watch the episode from the film “Stepmom” when Jackie tells Luke about the disease.

You are yourself and are taking part in their conversation. Express your point of view on the subject of their conversation in the pauses.

Аудіоряд:

Jackie: I thought a phone call was inappropriate. I wouldn't know what to say if it were you.

Luke: We're going to win this.

Jackie: Walk in the park. And thanks for the 'we'.

Luke: You're not alone in this. You're not alone. Jesus, you're not alone, okay? What happens next?

Jackie: I live or I die.

Luke: Tell the kids together? Want Isabel some place else?

Jackie: My compliments. On your learning curve.

Характеристика вправи: умовно-комунікативна; рецептивно-продуктивна; з частковим керуванням; з рольовим ігровим компонентом; з опорою на аудіо- і відеоряд; індивідуальна.

СР з художніми фільмами здійснюється в парному режимі, причому в той час, коли один студент відтворює репліку, інший забезпечує технічний бік роботи (зокрема, вимикає та включає аудіоряд). Ключами для перевірки результатів власної роботи служать: відеофонограма, запис мовлення студентів із подальшим порівнянням із відеофонограмою та аналізом щодо коректності (зміст мовлення студентів не обов'язково збігається з мовленням героїв відеофільму). Крім того, інший студент теж може контролювати висловлювання товариша.

Значні можливості для розвитку вмінь ДМ мають *рольові ігри* – форма організації колективної навчальної діяльності, яка має на меті розвиток мовленнєвих навичок і вмінь в умовах, максимально наближених до ситуацій реального спілкування, і передбачає розподіл студентів за ролями та розігрування ситуацій спілкування відповідно до теми рольової гри та ролей студентів [14: 290]. Рольова гра може бути підготовлена студентами самостійно і презентована на аудиторному занятті. Доцільність підготовки рольової гри самостійно зумовлюється такими факторами: підготовлене мовлення часто слугує основою для розвитку вмінь непідготовленого, на аудиторному занятті в процесі рольової гри рідко повністю відтворюється підготовлена ситуація, а тому виникають певні відхилення від підготовленого заздалегідь сюжету, відбуваються зміни.

Розвитку вмінь ДМ сприятиме і використання Інтернету, зокрема його можливості забезпечувати усне спілкування з носіями мови (за умови наявності відповідного технічного обладнання), участь у *відеоконференціях*. Вважаємо, що спочатку викладач повинен заохочувати студентів брати участь у відеоконференціях, а потім ініціатива повинна виходити від самих студентів, а викладач може забезпечувати їх інформацією про конференції.

Таким чином, СР повинна сприяти оволодінню вміннями вести різні типи діалогів. СР на *I курсі* передбачає оволодіння діалогічними єдностями, міні-діалогами; діалогами з використанням штучних і природних опор; підготовлене діалогічне мовлення; домінування репродуктивно-продуктивних вправ; на *II* – оволодіння діалогами із використанням штучних і природних опор; підготовлене ДМ, розвиток умінь непідготовленого мовлення; збільшення питомої ваги продуктивних вправ; на *III–IV курсах* – оволодіння діалогами без опор та з природними опорами; розвиток умінь непідготовленого мовлення; використання продуктивних вправ. Самоконтроль та самокорекцію студентам доцільно здійснювати із використанням аудіозапису власного мовлення.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у дослідженні можливостей індивідуалізації самостійної роботи майбутніх учителів з оволодіння компонентами англомовної комунікативної компетентності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Войнова Ж.Е. Использование учебно-речевых ситуаций со страноведческой направленностью при обучении говорению студентов II курса языкового факультета педагогического вуза : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Войнова Жанна Евгеньевна. – Петрозаводск, 1999. – 164 с.
2. Вокуева О.Д. Использование текстов разных типов в обучении лексической стороне устной речи на начальном этапе в языковом вузе : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Вокуева Ольга Даниловна. – СПб, 1998. – 164 с.
3. Державні стандарти базової і повної середньої освіти (проект). Базовий навчальний план основної і старшої школи // Іноземні мови. – 2003. – № 1. – С. 3–8.
4. Гутнова З.К. Методика обучения идиоматической диалогической речи на продвинутых этапах обучения английскому языку в лингвистическом вузе : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Гутнова Залина Казбековна. – М., 2000. – 209 с.
5. Дацків О.П. Методика формування вмій говоріння у майбутніх учителів англійської мови засобами драматизації : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Дацків Ольга Павлівна. – К., 2011. – 321 с.
6. Донец П.Н. Основы общей теории межкультурной коммуникации / П.Н. Донец. – Харьков : ШТрих, 2001. – 386 с.
7. Дученко Т.С. Обучение квалифицированной диалогической речи на основе ситуативно-тематического минимума на I курсе языкового вуза (английский язык) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Дученко Тамара Сергеевна. – Одесса, 1984. – 233 с.
8. Калинина Л.В. Использование звукозаписи при обучении диалогической устной речи в аудиторной работе на старшем этапе языкового вуза : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Калинина Лариса Вадимовна. – К., 1985. – 197 с.
9. Конотоп О.С. Методика навчання майбутніх філологів англійського діалогічного спілкування з використанням відеофонограми : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Конотоп Олена Сергіївна. – К., 2010. – 262 с.
10. Кузнецова С.В. Аутентичные задания как средство обучения устному иноязычному общению в языковом вузе (английский язык, начальный этап обучения) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Кузнецова Светлана Владиславовна. – Томск, 2005. – 179 с.
11. Линченко Е.В. Обучение устному иноязычному общению студентов старших курсов языковых факультетов на материале средств массовой информации (английский язык как второй иностранный) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Линченко Елена Викторовна. – СПб, 2003. – 301 с.

12. Сухова Н.В. Взаимодействие просодии и невербальных средств в монологической речи (на материале английских документальных фильмов) : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.00.04 "Германские языки" / Н.В. Сухова. – М., 2004. – 21 с.
13. Тарнопольський О.Б. Методика навчання іншомовної мовленнєвої діяльності у вищому мовному закладі освіти : [навч. посіб.] / Олег Борисович Тарнопольський. – К. : Фірма "ІНКОС", 2006. – 248 с.
14. Щукин А.Н. Лингводидактический энциклопедический словарь: более 2000 слов / А.Н. Щукин. – М. : Астрель : АСТ : Хранитель, 2007. – 746 с.

ФІЛЬМОГРАФІЯ

15. "Stepmom". 1998, colour, 125 minutes. Directed by Chris Columbus; starring: Julia Roberts, Susan Sarandon, Ed Harris.